

UNIVERSITETET
I OSLO

Forelesninger over rettsfilosofi, examen facultatum

Våren 2012

Professor Alf Petter Høgberg

Oversikt over del C

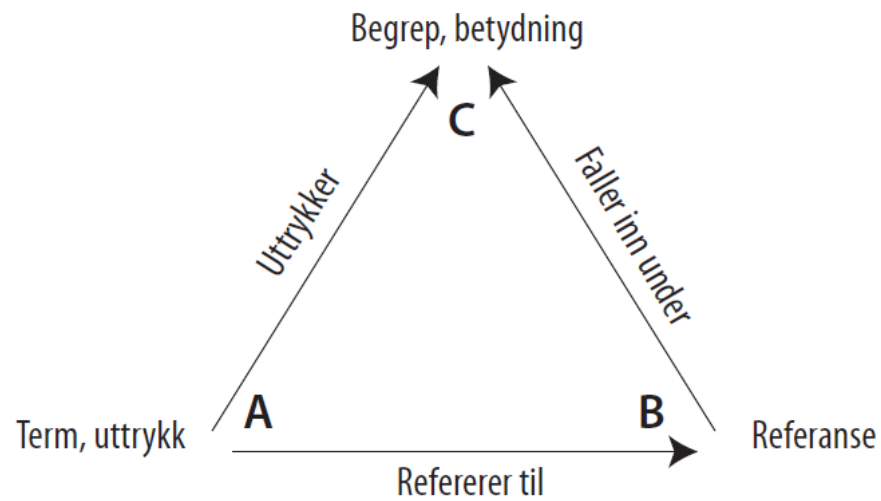
- Fire deler:
 1. Språk og tolkning
 2. Definisjonsteori
 3. Logikk og slutningsformer
 4. Argumentasjonsteori

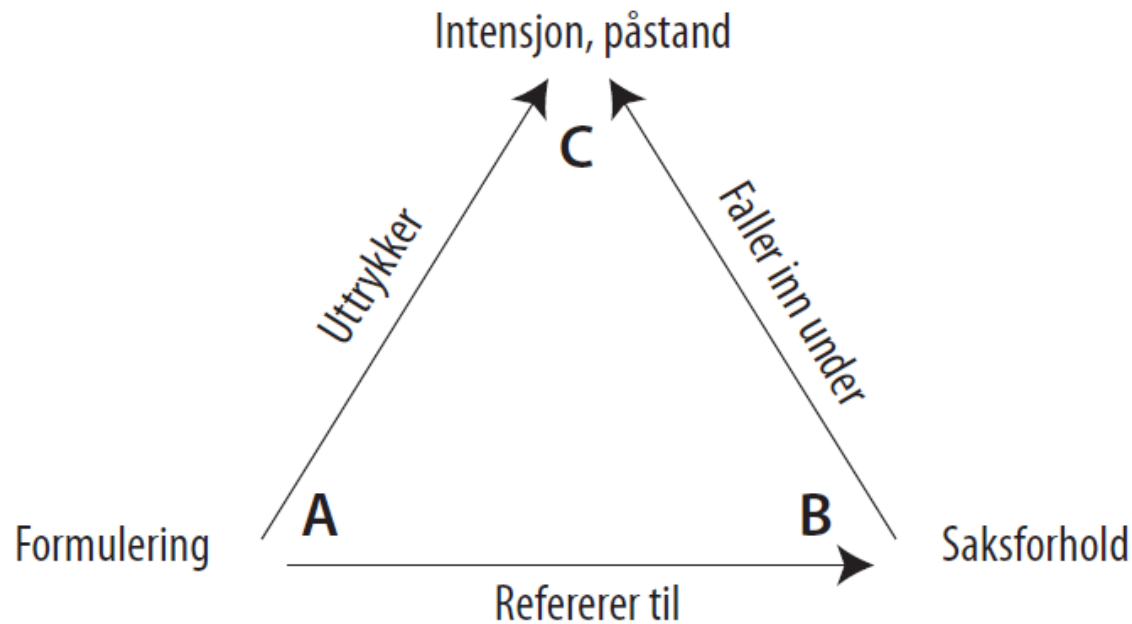
Noen grunnleggende størrelser og sondringer i språkteorien

- Syntaks
- Semantikk
- Pragmatikk

Tegntrekanten

Forholdet for mer komplekse størrelser

Alternativ til tegntrekanten – begrepet som bindeledd

Språklig uttrykk ————— Begrep ————— Virkelighet

Sondringen mellom normative og deskriptive intensjoner

- **Utgangspunkt: er- og bør-aspekt**
- **Ofte ikke tvilsomt**
- **Eksempel på det tvilsomme: Lukasprinsippet**
- **Uklarhet på rettens område**
- **Vurderingspregede kriterier gir normative utsagn**
- **Gråsoner representerer ingen prinsipiell innvending**
- **Fremgangsmåter for grensedragningen**
- **Prinsipielle problemer: Kontekstmangfold og sammenvevning**

Utsagnstyper

- Analytisk sanne/usanne utsagn
- Definisjoner
- Karakteristikk'

Analytiske og syntetiske intensjoner

- Betydning av sannhetskomponentens referanse
- Betydningen av filosofisk grunnposisjon

Sannhet - innledning

- Sentralt evalueringskriterium
- Eksempler på sannhetsteorier:
 - Korrespondanseteorien, koherensteorien, konsensusteorien, den performative sannhetsteori
- Ikke nødvendigvis ontologiske konkurrenter
- Sannhet og normative utsagn
 - Holdbarhet og gyldighet vanligere
 - Utsagn de lege lata: Uegentlige normative utsagn?
Normdeskriptive utsagn?
 - Forholdet til naturretsspørsmålet
 - Utsagn om sikker rett
 - Den sammensmeltede modalitet åpner for en sannhetskomponent

Korrespondanseteorien for sannhet (1)

- Å si om det som er at det er, og å si om det som ikke er, at det ikke er (Aristoteles)
- Korrespondanse mellom ting og tanke (Thomas)
- Den tradisjonelle sannhetsteori,
- Ontologisk sannhetsteori
- Forholdet til tegntrekanten: Til A-størrelsene (påstandene) må det svare B-størrelser (saksforhold)
- Sterk og svak korrespondanseteori
 - Fargeeksempellet

Korrespondanseteorien anvendt i rettsvitenskap?

- Teorien søkes anvendt også utenfor naturvitenskapene. Tanken om korrespondanse er fundamental innenfor mange disipliner
- Særlig om rettsrealismens versjon av korrespondanseteorien
 - Utviklet i amerikansk og skandinavisk rettsteori på første halvdel av 19-hundetallet
 - Utsagn om gjeldende rett sanne i den grad de representerte utsagn om dommeratferd
 - Forutsetter et skille mellom rettsvitenskapelig og juridisk metode
- Gir mening for utsagn om sikker rett

Problemer med korrespondanseteorien

- Selvreferanseproblemet
- En rekke utsagn faller utenfor
 - Rammer særlig sterk korrespondanseteori
 - Forholdet til konstruktivistiske språkspill
- Oppfatningen om språklig transparens og nøytral representasjon av virkeligheten

Koherensteorien for sannhet

- Sannhet er en funksjon av forholdet mellom utsagnet og systemets øvrige utsagn
- Epistemologisk sannhetsteori
- Ingen nødvendig motsetning til korrespondanseteorien
- Passer godt på aksiomatiske oppbyggede systemer, og mindre godt på testing av individuelle erfaringer
- Rettssystemet er i og for seg egnet, selv om sannhet sjelden brukes om normer
- Brukes til å avvise påstander av faktisk art

Konsensussteori for sannhet

- Henger sammen med
 - Pragmatisk sannhetsteori med vekt på nytte
 - En oppfatning av mennesket som rasjonelt og sannhetssøkende
 - En kollektivistisk sannhetsteori
- Først og fremst en epistemologisk teori
- Elementer gjenfinnes i jussen
 - Forestillingen om rettsoppfatninger som relevante kilder
 - Hva andre kompetente jurister måtte mene anses vesentlig

Den performative sannhetsteori

- Utgangspunkt: En påstand om at et utsagn er sant, tilfører ingenting til utsagnet
- Påstand: "Sannhet er bare en tom besvergelse ved utføring av talehandlinger i alminnelighet"
 - Det er sant at det regner
 - Det er sant at jeg herved hever avtalen
 - Det er sant at jeg lover å betale 1 mill innen fristen
- Kritikk mot teorien særlig relevant for utsagn om omhandler andre utsagn
 - Vitnet talte sant da han påstod at....
 - Neste gang fortalte han omsider sannheten...

Oppsummering – sannhetsteorier

- Det er mulig å utføre de fleste språkhandlinger uten noe eksplisitt begrep om sannhet
- Like fullt nyttig ved evaluering av utsagn
- Korrespondanseteorien dominerer som ontologisk teori
- Flere evalueringskriterier i bruk innenfor den juridiske diskurs, selv om termen ”sannhet” sjelden brukes
 - Korrespondanse
 - Koherens
 - Konsensus

Tolkning og presisering

- Opplegg i det følgende: Begrepene slik de brukes innenfor alminnelig språkteori, deretter kontrastering mot juridisk bruk
- Tolkning innebærer å tillegge en språklig formulering et meningsinnhold
- Problem: Meningsinnholdet kan ikke formidles direkte.
- Formulering, nyformulering og påstandslighet som hjelpemidler
- En tolkning er en alternativ formulering; En språklig formulering kan anses å utgjøre en tolkning (i vid forstand) av en annen språklig formulering dersom det finnes minst en sammenheng der formuleringene betyr det samme.
- Kontekstløs tolkning er imidlertid problematisk.

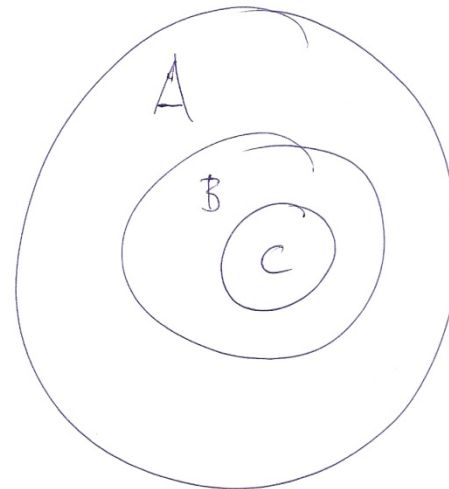

Tolkning i kontekst

- For å evaluere tolkninger er det nødvendig å binde disse til bestemte kontekster
 - Spørsmål om tolkningen er rimelig i en bestemt kontekst
 - Kan være den opprinnelige kontekst
 - Kan være mottakerkontekst eller en annen og "ny" kontekst
 - Eksempler fra jussen: Avtaledokumenter, testamenter og gaveerklæringer
 - Lover
- Tvister om hvordan teksten skal tolkes, er ofte et spørsmål om hva som er den relevante kontekst
- Noen ulike kontekster i juridiske dokumenter

Presisering i alminnelig språkbruk

- I denne forstand er påstanden B en presisering av påstanden A dersom enhver rimelig tolkning av påstanden B også er en rimelig tolkning av påstanden A, samtidig som det finnes rimelige tolkninger av påstanden A som ikke er rimelige tolkninger av påstanden B.

Det juridiske tolkningsbegrep

- Tolkning i snever forstand
 - Slutning fra kilde til meningsinnhold
- Tolkning i vid forstand
 - Kartlegging av gjeldende rett(sregel)
 - Skjer gjerne på basis av flere kilder

Det juridiske presiseringsbegrep

- Det juridiske presiseringsbegrep betegner et valg mellom flere alternative fortolkninger som alle lar seg forene med ordlyden
- Videre begrep enn det almenne
 - Presisering av presiseringen kan tenkes å bryte med presiseringen av det opprinnelige begrep
 - Også rene gjengivelser av ordlyden kan kalles presisering i juridisk forstand

Korrigerende tolkning i jussen

- Alternativ til den presiserende tolkning
- Relateres til opprinnelige ordlyd
- Dreier seg om å finne en mening som bryter med ordlyden – grensen kan være flytende
- Vanligste karakteristikk: Innskrenkende tolkning og utvidende/analogisk tolkning
 - Kan ha referanse til både betingelsessiden og rettsfølgesiden
 - Viktig å skille mellom tolkning av enkeltord og tolkning av normer

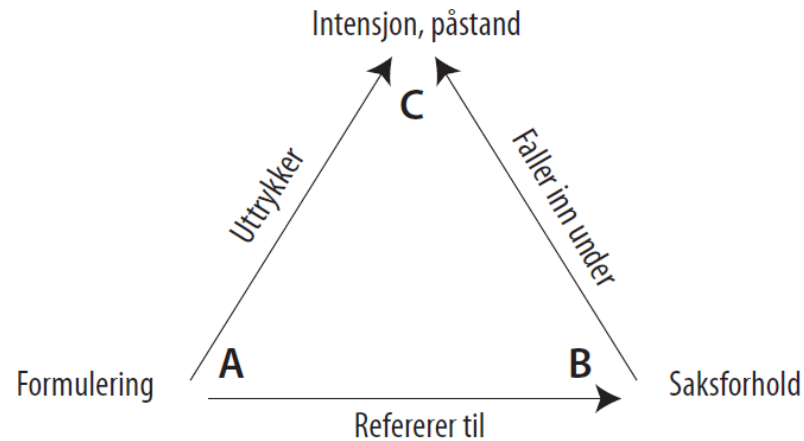

Årsaken til språklige tolkningsproblemer

- En flerhet av faktorer:
- Semantisk vaghet
- Semantisk flertydighet
- Syntaktisk flertydighet
- Pragmatisk flertydighet
- Motsigelse
- Lakuner

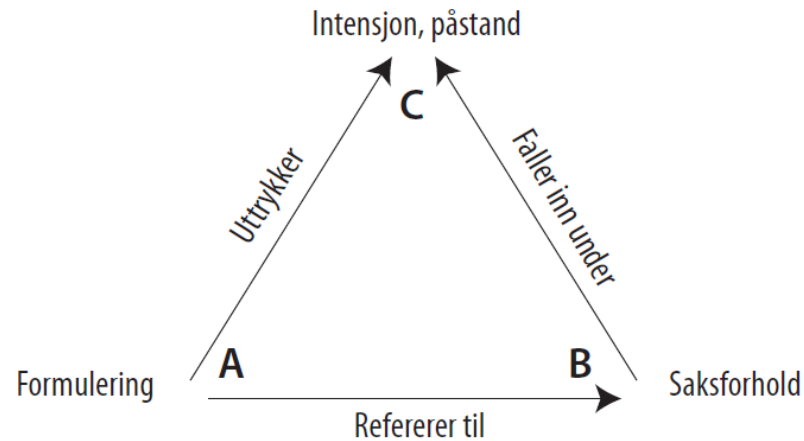
Sematisk vaghet

- Ustabilt forhold mellom term og referanse
- Eks. Rt. 1983 s. 652
- Variasjon

Semantisk flertydighet

- Enkeltord har flere atskilte betydninger
- Eksempel – Rt. 1987 s. 70 - Betimelig

Syntaktisk flertydighet

- Den grammatikalske struktur gjør setningen flertydig
- Eksempel – Rt. 1950 s. 418
- Betydningen av konteksten

Pragmatisk flertydighet

- Om ulike talehandlinger
- Det lokusjonære, illokusjonære og perlokusjonære nivå
 - Det lokusjonære handler om det rent sematiske eller betydningsmessige
 - Det illokusjonære handler om talehandlingens art
 - Det perlokusjonære handler om utsagnets virkninger
- Tvetydighet på et nivå, ledsages ikke nødvendigvis av flertydighet på et annet nivå.
- Eksempel: Morselskapsferklæringer

Motstrid

- Kan relateres til både betingelsesside og virkningsside
- Ulike løsningsstrategier

Taushet og lakuner

- Innebærer ikke rettsløshet
- Utfordring for rettsanvenderne
- Lakunebegrepet har referanse til bestemte kilder
 - Lover
 - Avtaler
- Løsningsstrategier

Den språklige vending

- Språket fra medium til objekt for erkjennelse
- Ikke en persons verk
- I det følgende: Noen hovedpunkter
- Språklig mening som uttrykks brukshistorie
- Problematisering av meningsbegrepet
- Språkets konstituerende rolle
- Noen effekter på jussen: Økt fokus på termers brukshistorie, erfaringssetninger/generell kunnskap, endret syn på tolkning og subsumsjon

Definisjonsteori

- Definisjon av definisjon: En definisjon er et utsagn som bidrar til å fastlegge språklige uttrykks betydning, eventuelt bidrar til å fastlegge begreper.
- To funksjoner: Strukturering og navngvining
- Legaldefinisjoner – eks. forvaltningsloven § 2.1

Forvaltningsloven § 2.1

- "I denne lov menes med:
 - a) vedtak, en avgjørelse som treffes under utøving av offentlig myndighet og som generelt eller konkret er bestemmende for rettigheter eller plikter til private personer (enkeltpersoner eller andre private rettssubjekter);
 - b) enkeltvedtak, et vedtak som gjelder rettigheter eller plikter til en eller flere bestemte personer;
 - c) forskrift, et vedtak som gjelder rettigheter eller plikter til et ubestemt antall eller en ubestemt krets av personer;
 - d) offentlig tjenestemann, en embetsmann eller annen som er ansatt i statens eller en kommunes tjeneste;
 - e) part, person som en avgjørelse retter seg mot eller som saken ellers direkte gjelder.
 - f) dokument: en logisk avgrenset informasjonsmengde som er lagret på et medium for senere lesing, lytting, framføring, overføring eller lignende.
 - g) skriftlig: også elektronisk melding når informasjonen i denne er tilgjengelig også for ettertiden;
 - h) nedtegning, nedskrivning og protokollering: også elektronisk nedtegning når dette oppfyller hensynene bak nedtegningen i like stor grad som nedtegning på papir."

Legaldefinisjoner, forts.

- Forholdet til dagligtalen:
 - Presisering – forvaltningslovens § 2 litra g
 - Korrigering – varneloven § 2

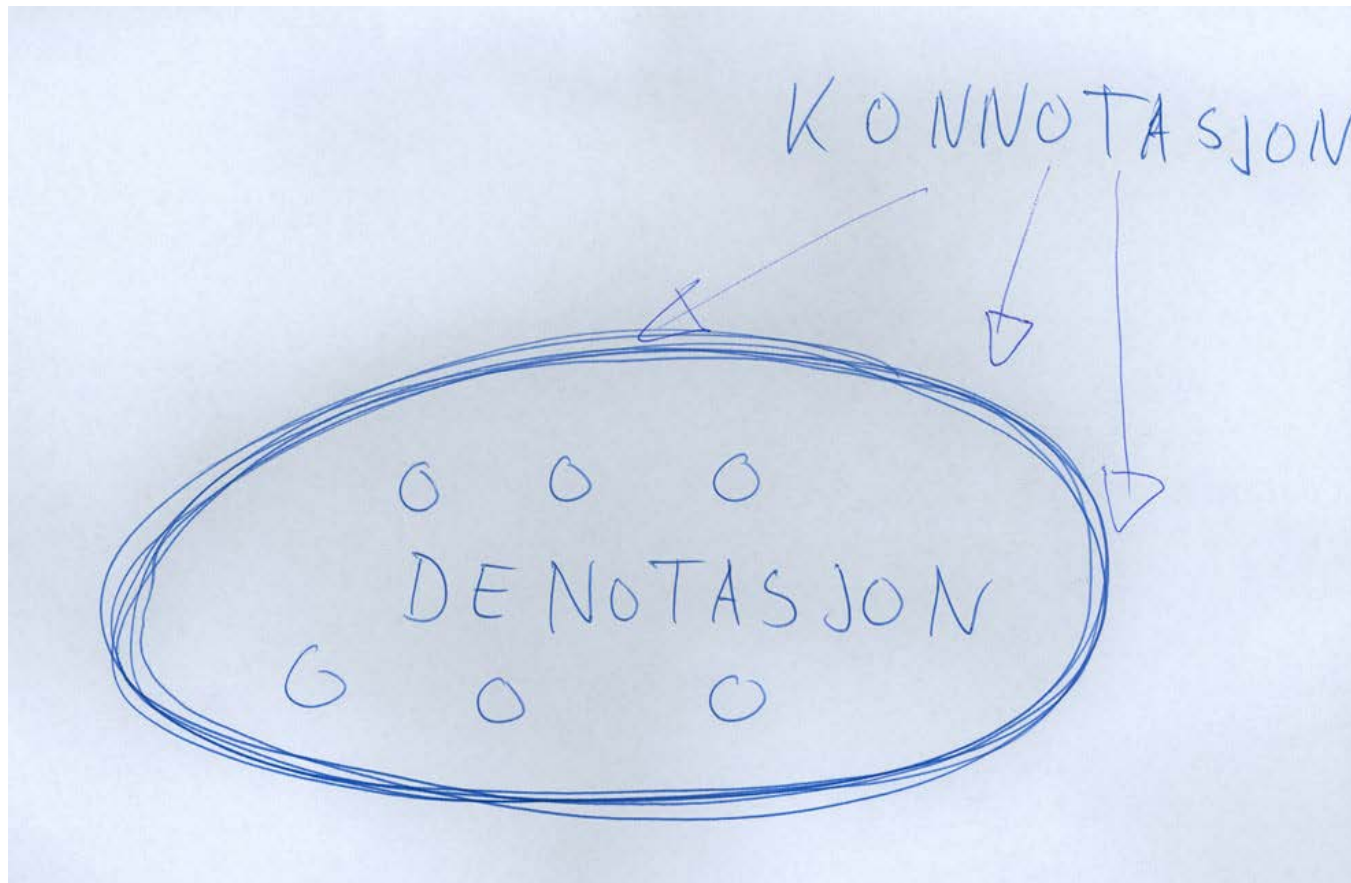
- Definisjon av termer eller begreper?
- Normative og deskriptive definisjoner
- Sondringen mellom regler i og om rettsregler

Konnotasjonsangivelser og denotasjonsangivelser

- Konnotasjon og denotasjon i litteraturvitenskap og i språkteori

Språkteoriens begreper

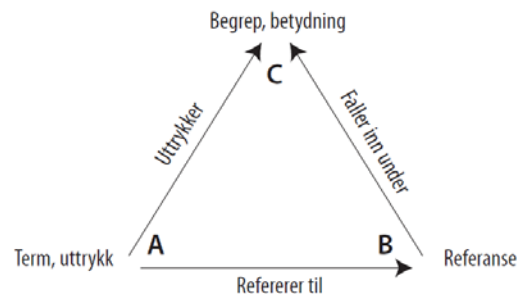

Forvaltningsloven 2 tredje og fjerde ledd

- ” Avgjørelse som gjelder ansettelse, oppsigelse, suspensjon, avskjed eller forflytting av offentlig tjenestemann, regnes som enkeltvedtak. Det samme gjelder vedtak om å ilegge offentlig tjenestemann ordensstraff eller tilstå ham pensjon. Kongen kan bestemme hva som i tvilstilfelle skal regnes som enkeltvedtak etter dette ledd, eller at andre saker om offentlige tjenesteforhold skal regnes som enkeltvedtak.
- Som enkeltvedtak reknes også avgjørelser som gjelder avvisning av en sak eller bruk av særlige tvangsmidler for å få gjennomført et vedtak.”

Forholdet til tegntrekanten

- Ekstensjonaldefinisjoner, intensjonaldefinisjoner, nominaldefinisjoner

- Definisjoner gjennom art og underart
- Betingelsesbegreper og momentbegreper
- Andre aspekter ved definisjoner og definisjonsmåter
 - Overtalelsesdefinisjoner
 - Ostensive definisjoner
 - Genetiske og operasjonelle definisjoner
 - Analytiske og syntetiske definisjoner

Om formulering av definisjoner

- Navngivningen
- Struktureringen
- Formelle krav til definisjonen

Setningslogikk

- Logikk - læren om resonnementer
 - P1: Alle kokte hummere er røde
 - P2: Alle røde er kommunister
 - K: Alle kokte hummere er kommunister
- Sannhet og gyldighet
- Setningslogisk form
- Modus ponens
- Modus tollens

Modus ponens

P1: Hvis A, så B

P2: A

K: B

Modus tollens

P1: Hvis A, så B

P2: Ikke B

K: Ikke A

Ugyldige slutninger

Bekreftelse av antecedenten ut fra en bekreftelse av
konsekventen

P1: Hvis A, så B

P2: B

K: A

Benekte konsekventen ut fra en fornektelse av
antecedenten:

P1: Hvis A, så B

P2: Ikke A

K: Ikke B

Andre feil

- Flertydighet
- Bakgrunnssannsynlighet regnes ikke inn
- The fallacy fallacy

Slutningsformene

- Deduksjon
- Induksjon
- Abduksjon
- Bruken av slutningsformene i jussen

Argumentasjonsteori

- Overveielser og begrunnelser, årsaker og grunner
- Argumenttypene: Standpunktargumenter, holdbarhetsargumenter og relevansargumenter

Deskriptiv og normativ argumentasjon

- Deskriptiv argumentasjon
 - Sannhet sentralt
 - Bevisbedømmelse

- Normativ argumentasjon
 - Lovgivningskonteksten
 - Domstolskonteksten
 - Den rettsvitenskapelige kontekst

Nærmere om samspillet mellom argumenttypene

- Argumentdiragrammer
- Presentasjon av et saksforhold

Standpunktargumenter som taler i retning av at påstanden er sann (proargumenter)	Standpunktargumenter som taler i retning av at påstanden er usann (Contraargumenter)
P1: As tenner passer med avtrykket avsatt i Bs bryst.	C1: Tannbittavtrykket viser at det var en annen som bet.
P2: Det er ekskrementer fra B på A's sko og fyrstikkeske.	C2: A var hjemme med en kvinne da tiltalte ble drept.
P3: Det er barnmåler identiske med barnålene fra juletreet i A's lommer og buksebrett.	C3: A hadde ikke tilstrekkelig med blod og søle på seg til at han kan ha vært drapsmann.
P4: Antallet fyrstikker tilsier at juletreet er påtent med fyrstikker fra A's eske	
P5: Det ble funnet blod med den dreptes blodtype under neglene og på klærne til tiltalte.	
P6: Tiltaltes sko sto i vann, og tester indikerte at det hadde vært blod på dem.	
P7: Vitneutsagn knytter tiltalte til åstedet.	
P8: A er tidligere dømt for voldtektsforsøk	

P1: A's tenner passer med avtrykket avsatt i B's bryst	Nyere undersøkelser viser at dette ikke er riktig. Tvert imot utelukker nyere undersøkelser at A har avsatt tannavtrykket.
P2: Det er ekskrementer fra B på A's sko og fyrstikkeske	I etterforskningsrapportene forandrer dette beviset karakter i en slik grad at det er grunn til å tro at beviset er manipulert.
P3: Det er barnåler identiske med barnålene fra juletreet i A's lommer og buksebretter.	Barnålene er alminnelige barnåler fra alminnelig norsk gran. Dressen var lånt fra en person som beviselig har vært på flukt fra politiet i skogen, og som har overnattet i skogen blant bartrær.
P4: Antallet fyrstikker og ripemerker tilsier at juletreet er påtent med As eske.	Fyrstikkene på stedet bar preg av å ha ligget der lenge, og de lå på feil side av liket i forhold til hvor brannen startet.
P5: Det ble funnet blod med B's blodtype under neglene og på klærne til A.	A hadde selv denne blodtype og han blødde neseblod etter en boksekamp dagen før han ble pågrepet
P6: A sko stod i vann, og tester indikerte at det hadde vært blod på dem.	A hadde en bror som brukte samme skopar, og de skulle blokkes ut til broren. Blodtesten var ikke sikker; det kan like gjerne ha vært fruktsaft på skoene.
P7: Vitneutsagn knytter A til åstedet.	Et av vitnene mottok antakelig fordeler av å lyve for retten. Andre vitneutsagn er irrelevante eller ikke troverdige.
P8: A er tidligere voldtektsdømt.	Dette er feil. Voldtektsanklagen ble trukket tilbake av den "fornærmede" på dødsleiet.

Retorikk

- Retorikk vs. Argumentasjonsteori
- Sentrale størrelser i retorikken
 - Talesjangrene
 - Arbeidsprosessens faser
 - Talens faser
 - Bevismidlene
 - Ethos
 - Logos
 - Pathos
 - Figurer og troper
- Toposlæren